



Suverenitet, stabilitet og samarbeid

Taler

Jonas Gahr Støre

Dato

16 mai 2012

Sted

Blindern, Oslo.

- 1 Kjære rektor, sikkerhetspolitisk utvalg, studenter og lærere,

Med et skråblikk på historien kan det hevdes at norsk sikkerhetspolitikk er blitt til om våren - av store hendelser på denne årstiden - med datoer som 9. april, 8.

- 5 mai, 17. mai og 7. juni som fremtredende i et nesten 200 års tidsperspektiv.

Med disse datoene i april, mai og juni berører vi rånerven i nasjonens historie: Grunnlov, uavhengighet, selvstendighet, okkupasjon, frigjøring, frihet.

- 10 Universitetet i Oslo kjenner linjene, kjenner betydningen av frihet og vet hva det vil si å fylle 200 år. Takk for at universitetet lever opp til sin tradisjon om å stimulere til debatt og takk for at dere åpner hus for meg.

- 15 På en annen vårdag, 10. mai, døde Gunnar Sønsteby. Krigshelten og fredshelten levde til han var godt over 90. Som soldat og agent var han kjent for evnen til å være ukjent. De siste femti årene av sitt liv sto han frem for oss gjennom et utall foredrag, skole- og foreningsbesøk. Den hemmelige agenten, nr. 24, var med på å bringe forsvarspolitikken og sikkerhetspolitikk opp og ut i det offentlige rom.

- 20 For 51 år siden, i mai 1961 skulle Nato for første gang holde sitt rådsmøte i Norge. Det var kald krig, det var uro i Europa og det var uro i Norge. Nato-fiendtlige demonstrasjoner var varslet i gatene i vår by. På et folkemøte på Rådhusplassen 8. mai med minst 20.000 til stede fikk Gunnar Sønsteby i oppdrag å tale til ungdommen, som det het. Talen ble senere sendt ut til alle
25 skoleelever - med et budskap han gjentok i utallige sammenhenger:

"Vi må (...) skille mellom de grunnleggende ting som vi står sammen om, og andre ting som vi krangler om i et fritt land. Friheten vår, og viljen til å forsvare friheten, er en grunnleggende ting", sa Sønsteby som da var 43 år.

"En grunnleggende ting" - "friheten vår" - det er vel det norsk sikkerhetspolitikk handler om, det er det den skal bidra til.

35 Friheten kan vi kjenne igjen over tid. Men verden omkring oss er i endring. Og sikkerhetspolitikken må greie det all annen politikk blir prøvet på: å tilpasse seg sin tid - for å levere det den skal under omstendighetene.

Og det er tema for min tale i dag: Hvordan utvikler vi vår sikkerhetspolitikk i en
40 verden i endring?

Vi finner mange ulike uttrykk i internasjonal politikk om den globale
45 virkeligheten vi befinner oss i.

Det snakkes om en "bipolar", "multipolar" eller "zero-polar" verden, en "post-amerikansk" eller "post-europeisk", et "asiatisk århundre",
"informasjonssamfunnet", "risikosamfunnet", og så videre.

50 Én overskrift som er valgt i dag er "brytningstid"; en litt urolig overgangsfase, der makt flyttes, nye aktører dukker opp, nye stater rykker oppover divisjonene, noen stater rykker ned, nye mønstre blir tydelige i veven.

55 Vår brytningstid kjennetegnes av både kompleksitet og endring.

Men det betyr ikke at alt i verden flyter. Det er mye ved norsk sikkerhetspolitikk som ligger fast. Og det er også slik at selv om vi globalt står overfor en rekke nye typer utfordringer - fra sammenraste stater, terrorisme, asymmetriske konflikter
60 og trusler - så er også mange av de gamle, klassiske utfordringer og spørsmål i sikkerhetspolitikken fortsatt med oss.

Som dette: vi er et land der sikkerhetspolitikk knyttet til territorium fortsatt er helt avgjørende. Vår sikkerhetspolitikk har geografi som et grunnleggende
65 utgangspunkt.

Et land velger verken sin geografi eller sine naboer. Veldig mye sikkerhetspolitikk er en forlengelse av geografien, hva geografien betyr av

70 ressurser, hva geografien grenser mot, hva geografien skiller eller binder sammen.

For Norges del ser vi i dag en ny markering av geografis betydning for sikkerhetspolitikken, ikke minst fordi nordområdene - som så lenge ble
75 oppfattet som en utkant - nå forvandler seg til å bli et nytt sentrum. Ikke i sentrum for gårsdagens kalde krig. Men sentrum for nye drivkrefter i spill: klimaendringer, nye seilingsruter, tilgang på ressurser, økende internasjonal interesse - og fortsatt: naboskapet med Russland.

80 Med et slikt bakteppe, når endringene er raske, er åpenhet, kritisk debatt og ny kunnskap en forutsetning for en robust og treffsikker sikkerhetspolitikk. Den kritiske debatten er ikke bare et demokratisk prinsipp. Den er for meg også en nødvendig utenrikspolitisk metode.

85 De siste årene har vi i UD forsøkt å møte dette blant annet gjennom Refleksprosjektet, der vi har oppfordret til en testing av våre utenrikspolitiske reflekser og nytenkning, gjennom et mer aktivt offentlig ordskifte, slik Sikkerhetspolitisk utvalg fortjenestefullt bidrar til i dag, gjennom debatter og møter landet rundt, ikke minst på universitetene og høyskolene.

90

Jeg vil reflektere rundt tre hovedspørsmål i dag:

95 For det første: Hva menes med at vi lever i en brytningstid? Hva er de viktigste forandringene rundt oss, akkurat nå?

For det andre, og som konsekvens av dette: Hvilke sikkerhetspolitiske utfordringer ser vi rundt oss som særlig avgjørende?

100

Og for det tredje, og det politisk avgjørende: Hvordan bør Norge både som stat og som samfunn møte de forandringene vi opplever?

105

Mitt første punkt - det store bildet: Brytningstid? Hva slags brytningstid?

110 Har ikke de fleste til alle tider opplevd at de står ved et vannskille eller i en brytningstid? 1814, 1939, 1949, 1961/62, 1968, 1989, 2001 ... listen er lang.

En gang på ettermiddagen 10. april 1940 tok daværende utenriksminister Halvdan Koht, som da befant seg i Elverum, i mot en beskjed fra Nybergsund ved Trysil. Beskjeden kom fra kong Haakon VII og regjeringen som var samlet
115 der og beskjeden var et "nei!" til Tysklands okkupasjonsmakt i Oslo, og et "ja!" til at Norge tok side i Den andre verdenskrigen.

I dag har vi nærmest lært å ta Kongens nei fra april 1940 som noe selvsagt. Men så enkelt var det ikke.

120

I boken "Æresordet" skriver Tor Bomann-Larsen om denne dramatiske tiden i norsk utenrikspolitikk. Han viser et bilde av Norge i dagene, månedene og de få årene frem til krigsutbruddet der uenigheten blant norske aktører var stor. Mange - deriblant Koht - var lenge "uavklarte" i sine analyser. Skepsisen til
125 England var betydelig og holdningene til Tyskland var tilsvarende tvetydige.

Denne uklarheten ledet til utydelige politiske konklusjoner og utilstrekkelig gjennomføring av tiltak mot en voksende trussel. I lys av dette var kong Haakons nei basert på en knivskarp analyse av den verden Norge med ett befant
130 seg i - og av Norges nødvendige vei videre.

Landet hadde vært nøytralt siden 1905. Mange ønsket at det skulle fortsette slik. Noen søkte å finne et kompromiss med Tyskland for å kunne holde Norge utenfor krigen. Men rommet for mellomposisjonen ble borte.

135

Kongen så det klart. Han så det både prinsipielt og sikkerhetspolitisk.

April 1940 var til de grader en brytningstid i norsk sikkerhetspolitikk og kanskje var ettermiddagen 10. april selve brytningsøyeblikket. Geopolitikken i verden
140 var i spill. Norge brøt ut av en type sikkerhetspolitisk forankring - nøytralitetspolitikken - som vi hadde stått ved siden 1905. Norge tok det første skritt mot det som er dagens linje og har vært det siden Nato ble etablert i 1949 - alliansepolitikken, den transatlantiske forankringen.

145 Historien har hatt brytningsøyeblikk siden det: Freden i 1945, FN i 1946, avkolonialiseringen, Den kalde krigen, Berlinmurens fall, Sovjetunionens

sammenbrudd. Kanskje vil vi en dag regne konsekvenser av dagens statsfinansielle krise Europa som et tilsvarende skille.

150

Uansett står analysen seg; Norge har sin forankring i den transatlantiske alliansen - nå med enda sterkere grener til europeiske og nordiske partnere. Det gjelder både prinsipielt og sikkerhetspolitisk.

155 Sikkerhetspolitisk er brytningstiden i 2012 selvsagt av et helt annet slag. Det dreier seg ikke primært om militærmakt og stormakter som rustet opp og ned, slik sikkerhetspolitikken historisk sett ofte har artet seg.

160 Men det dreier seg også om det, for det får betydning for vårt utsyn at ledende stater tillegger militærmakten større betydning for fremme av egne nasjonale interesser. Vi kan ikke unnlate å merke oss det.

Vi må også ha et bredere perspektiv: Brytningstiden vi er inne i handler om at Norge må tilpasse seg konsekvensene av brede, globale økonomiske, teknologiske og miljømessige forandringer. Hvor trusler i tradisjonell forstand kanskje ikke er det rette ordet - men like mye hvordan håndtere risikofaktorer og utfordringer.

170 Driverne bak skiftningene i dagens sikkerhetspolitiske landskap er ikke bare militære eller geopolitiske, driverne er også forandringer i samfunnet vi lever i. Forandringer som også handler om varige temaer i menneskenes historie; frihet mot ufrihet, utfoldelse mot undertrykking, utvikling mot fattigdom; det enkelte menneskes integritet, statenes sikkerhet.

175 Jeg vil sette navn på tre omfattende forandringer:

For det første: Samfunnssammensmelting.

180 For nesten tretti år siden skrev en av mine forgjengere, Knut Frydenlund, om det han kalte "internasjonaliseringen": "I hele etterkrigstiden har vi hatt (...) en utvikling som har bundet de enkelte land og folk nærmere sammen og gjort dem stadig mer avhengig av hverandre".

185 I 2012 har denne utviklingen kommet mye, mye lengre. Vi snakker ikke bare om avhengighet mellom samfunn. Det er heller slik at samfunn har smeltet sammen

på områder som økonomi og finans, kultur, kommunikasjoner, ja også klima. Grenser blir i et slikt perspektiv av mindre betydning.

190 Samfunnsforandringer såkalt "langt unna" er likevel tett på oss.

Økonomiske maktforskyvinger og økonomisk krise avgjør styrkeforholdet mellom USA og Asia.

195 Konfliktene i Midtøsten og den arabiske våren påvirker tilgangen til ressurser i Midtøsten og derfor også verdien og den strategiske betydningen av norske olje- og gassforekomster.

200 Teknologi får betydning for hvilke trusler vi står overfor. Akkurat som den første spaltingen av atomer på et laboratorium i USA på 1940-tallet definerte sikkerhetspolitikken i verden etter Den andre verdenskrigen, er den digitale utviklingen nå avgjørende for å definere vår sårbarhet og trusler fra "cyberkrig".

205 På tilsvarende vis virker globaliseringen direkte inn på klimaet, som igjen former geografien i våre nærområder. Økt økonomisk vekst og økt bruk av fossil brensel øker tempoet i nedsmeltingen av isen. Dette får betydning for Norges geostrategiske plassering. Og derigjennom på norske interesser og norsk sikkerhetspolitikk.

210 Et influensavirus i Latin-Amerika kan nå Europa på noen døgn. Utbrudd av Sars i Asia stengte ikke bare flyplassen i Hong Kong, men også i Toronto. Sult, tørke, krig og konflikt i en del av verden sender millioner på flukt i det som blir et kjennetegn på vår tid: migrasjonens tidsalder.

215 Den andre omfattende forandringen er "østvendingen av verden" - Kina og India, men det handler også om forskyvning av økonomisk makt og innflytelse - og politisk og kulturell - sørover i verden til land som Brasil (og Indonesia) og til deler av Afrika.

220 Dette er ikke en ny utvikling. Utviklingen i Asia har skjedd over lang tid. Asias rolle er heller ikke ny. Historisk er det galt å kalle Kina en nykommer i verdenspolitikken eliteklasse. Det er vel snarere sann at Kina vender tilbake etter et par tre hundre års innadvendt fravær fra verdensscenen.

Men historisk er det som skjer nå unikt. Fordi det skjer så raskt. Fordi inngrodde bilder av hvordan verden henger sammen blir så grundig utfordret. Kina og andre økonomier i Asia og Latin-Amerika forskyver verdens tyngdepunkt fra Atlanterhavet og østover til Det indiske hav og Stillehavet.

230

Den amerikanske forsker og forfatter Robert Kaplan beskriver i sin bok Monsoon hvordan maktforholdene mellom verdenshavene flytter seg - han mener adgang til hav blir en nøkkel for sikkerhetspolitikken i fremtiden. Det indiske hav kan bli fremtidens hjerte av verdens sjøtrafikk, skriver Kaplan. På samme måte som vi i dag kan se for oss hvordan Polhavet og Den nordlige sjørute kan plassere Norge ved bredden av et "nytt", isfritt havområde.

235

Til nå har vi sett Asias vekst uttrykt som en forflytning av produksjon, finansielle muskler og økonomisk makt. Men fenomenet stikker dypere. India, Kina og andre land vil bli, eller er allerede på god vei til å bli, kraftsentrum for kunnskap, innovasjon og optimisme, drevet av millioner, unge generasjoner, som er sultne på et bedre liv som de ser er innen rekkevidde.

240

At vestlige land er i mindretall i verden, er ikke noe nytt. Det betyr ikke at verdier vi holder av kommer i mindretall, nye stater på vei opp kan dele våre syn på demokrati og universelle menneskerettigheter som jo er nettopp det, ikke Vestens, men universelle. Men at ikke-vestlige land blir økonomisk og teknologisk ledende, det er et vannskille.

245

Kina og India står riktignok overfor store fremtidige vekstproblemer og voksesmerter. Og dagens vekst i Kina kan ikke ventes å vedvare. Det gjelder økonomien. Men det gjelder også utfordringer for politikken; hvordan det politiske systemet skal mestre mangfoldet som den dynamiske markedsøkonomien produserer, hvordan ettpartistaten skal håndtere indre spenninger, kontroll med menneskelig skaperkraft, respekten for menneskerettighetene og kampen mot korrupsjon.

250

255

Poenget mitt er at vi må forvente at dagens trend med relativ maktforskyvning vil fortsette, ikke rettlinjet, men den vil fortsette.

260

Og empirien tilsier at stater som regel veksler inn økende økonomisk makt i økt politisk innflytelse. Kina er allerede i ferd med å bli en stormakt i Afrika. Og viser sitt nærvær på land og på andre hav, som i Arktis. Nye stemmer i

265 internasjonale fora. Nye flertall.

Militært er ikke den unipolare epoke over. Det er ikke den samme tendens til flytting av militærmakt på global basis. Heller ikke USAs forestående forsvarskutt, reformer og omlegging av fast militært nærvær, rokker ved USAs militære dominans. Men opprustning i stater som Kina kan endre regionale maktbalanser og skape uforutsigbarhet og usikkerhet. Det ser vi allerede tegn til i Øst-Asia.

275 Bruk av militær makt gir heller ikke uten videre ønsket politisk gjennomslag. Fortellingen om invasjonen i Irak forteller én historie, fortellingen om militærnærværet i Afghanistan en annen.

Derfor må vi engasjere oss i problemstillinger knyttet til Asia. Vi må sikre oss nødvendig innsikt og nettverk i Asia, definere våre sikkerhetspolitiske interesser og identifisere vårt handlingsrom. Alt dette er vi godt i gang med, vi fordyper vår sikkerhetspolitiske dialog med nøkkelland i øst.

Samtidig har vi store utfordringer i Europa, hvor land sliter med det økonomiske grunnlaget for å bidra tilstrekkelig til Natos forsvarsevne. Og i disse dager, rett før et nytt Nato-toppmøte, er det trusselen mot statsfinansene som utgjør den største relative sikkerhetsutfordringen for noen kriserammede europeiske land.

290 Den tredje dyptgripende endringen i det sikkerhetspolitiske landskapet rundt Norge vil jeg kalle det nye nord, den nye geopolitikken i nord.

Bakteppet er dette: Uavhengig av hvor gode vi er i neste runde med globalt klimadiplomati og klimateknologi, vil klimaendringene sette et langvarig sikkerhetspolitisk preg på Norge.

295 Geografien rundt Norge - terrenget, ja, kartet også - er i ferd med å endre seg. I vårt århundre vil store deler av Polhavet bli isfritt hele eller deler av året: En endret geografi, nye seilingsleder, tilgang til ressurser det er høy etterspørsel etter. I sum en miks av forhold som har hatt stor betydning tidligere i historien.

300 Rett ved den norske kysten åpner det seg et nytt gigantisk område for skipstrafikk, ressursutnyttelse og annen aktivitet, med nye politiske,

økonomiske, energipolitiske og miljømessige utfordringer i kjølvannet.

305

Igjen: Geografiens primat. Nasjonale interesser av rang, og grunnen til at regjeringen siden 2005 har definert Nordområdene som den strategiske prioriteten i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk.

310 Når jeg møter kolleger opplever jeg deres økende interesse for nordområdene.

Til mange samtaler og seminarer har jeg med meg et kart for å illustrere det mange opplever som en "ny verdensdel" som selv europeiske kolleger knapt hadde anelse om før. Men siden har mange av dem vært der, som våre gjester. I

315 Tromsø, Kirkenes, Hammerfest, på Svalbard.

Arktis og nordområdene kommer oftere på radaren. Politikere og observatører ser mot nord.

320 Når dette nå skjer tydeliggjøres også Norges strategiske horisont mot nord. I dag er Kirkenes og Hammerfest ikke ved utkanten av verdenshavenes sjøfartsruter - men ved inngangen - til en hovedtransportåre mellom Asia og Europa. Det som var en europeisk utkant dreier seg om til å bli et nytt sentrum.

325 Det er fundamentalt at Norge er seg dette øyeblikket bevisst. Vi har definert kunnskap som selve navet i nordområdepolitikken. Kunnskap for kunnskapens egen skyld. Men også for handlingens skyld, for å ta gode valg; for bedre næringspolitikk, infrastrukturpolitikk, energipolitikk, naboskapspolitikk - ja i sum moderne sikkerhetspolitikk!

330

335 Altså - tre store endringsprosesser - sammensmelting av samfunn, forskyvning av verdens tyngdepunkt mot øst, og samtidig: det nye nord - alle disse tre utgjør vår tids brytninger. De skaper dønninger.

Hvilke sikkerhetspolitiske konsekvenser gir dette? La meg gi fire korte refleksjoner først:

340 For det første: Sikkerhetsbegrepet er bredere enn noen gang.

Vi må i dag legge til grunn et utvidet sikkerhetsbegrep - som omfatter territoriell, økonomisk, sosial, politisk og økologisk sikkerhet. Begrepet illustrerer kompleksiteten i det sikkerhetspolitiske bildet. Det understreker betydningen av å ha et bredt sett virkemidler. Slik har vi tenkt i flere år, og perspektivet er i ferd med å sette seg.

Dette samsvarer på mange med begrepet om "smart makt", hvor en stat mobiliserer alle sine fortrinn og virkemidler for å nå sine mål. Kollega Hillary Clinton snakker gjerne om de tre D'er: Diplomacy, Development and Defence. Og at alt dette henger sammen.

For det andre: Forandringene får frem nye og flere aktører.

Sikkerhetspolitikkenes hovedaktører og ramme er fortsatt stater som opptrer i statssystemet. Men i økende grad vokser ikke-statlige aktører frem som maktfaktorer og spillere, regionalt og internasjonalt.

Dette har positive sider, om det betyr at demokratiet virker og trekker bredere deler av samfunnet med. Men dette har også andre sider: de nye sikkerhetstruslene - som terror, angrep i det digitale rom og internasjonal kriminalitet relatert til narkotika, våpentrafikk, sjørøveri og menneskehandel - alvorlige utfordringer der bildet preges av ikke-statlige aktører.

Slike krefter i friere spillerom kan true stater, noen ganger på livet. De er vanskelige å bekjempe med kjente midler. Og Forsvaret er sjelden det eneste svaret på hvordan møte disse utfordringene.

For det tredje: Norsk sikkerhet forutsetter evne til global krisehåndtering.

Det norske samfunnets sikkerhet og utsatthet er nært forbundet med utviklingen i samfunn langt unna oss. Derfor er ikke begrepet "langt unna" særlig informativt. Våre interesser henger sammen med andres interesser. Og sikkerhetspolitikk henger i økende grad sammen med innenrikspolitikk rundt om i hele verden.

Stikkord er sykdomsepidemier, fattigdom, barnedødelighet, klimaflyktninger, migrasjon, menneskehandel, narkotikahandel, konflikter innad i stater, stater som har brutt sammen.

Tenk bare på at ni av ti væpnede konflikter i dag finner sted internt stater, ikke mellom stater.

385

Og utviklingen har ført til at det gir liten mening å snakke om rike land på den ene siden og fattige land på den andre. Vi ser snarere rike og fattige mennesker i land! Det gjør ikke fattigdomsbekjempelse enklere.

390 Alt dette er en avgjørende erkjennelse for utøvelsen av moderne norsk utenrikspolitikk. I Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) omtalte vi dette som "usikkerhet via ekstern ustabilitet". Hendelser som i utgangspunktet fremstår som løse fra sikkerhetspolitikken, eller som er "langt unna" geografisk, kan i langt større grad enn tidligere få direkte konsekvenser for norsk sikkerhet eller
395 for regional sikkerhet.

Og for det fjerde - og som en viktig påminnelse i en verden som ofte beskrives som globalisert, og som jeg allerede har vært inne på: Den "territorielle faktor" norsk sikkerhetspolitikk er ikke blitt mindre viktig, snarere tvert om.

400

For noen er dette en påminnelse. Selv om vi snakker om et stort og bredt sikkerhetsbegrep, er Norge fortsatt et land som har reelle sikkerhetspolitiske behov knyttet til territoriet, i motsetning til enkelte andre europeiske land.

405 En mindre europeisk stat vest for midten av kontinentet kan reflektere som så: vi har varig fred med de europeiske stormaktene, den kalde krigen er over, ergo foreligger det ingen tradisjonell usikkerhet rettet mot vårt territorium.

Men vår geografi er en annen. Vi oppfatter ikke noen militær trussel rettet mot
410 Norge. Men Norge er en havnasjon der andre land aktivt forholder seg til våre nærområder. Vi ligger fortsatt i et strategisk viktig område for land som er langt fra oss geografisk. Og i forhold til Russland så stemmer det at forholdet i statsvitenskapelige termer fortsatt er asymmetrisk.

415 ***

Mot denne bakgrunn: Hvordan bør Norge møte denne utviklingen, som dette komplekse sikkerhetspolitiske bildet gir oss i 2012? Hvor er ankeret festet? Hva er våre virkemidler?

Først og fremst vil jeg minne om et faktum: Norge er en økonomisk og politisk
overskuddsnasjon - i en verden av veldig mye underskudd av begge deler.

425 Dette forplikter til globalt engasjement og ansvar. Det har også med
sikkerhetspolitikken å gjøre. Vi har ressurser, vi har et ansvar - i våre nærområder
- men også globalt, ikke minst i støtte til kampen mot fattigdom, for klimatiltak
som virker - og til å gi styrke og troverdighet til FNs arbeid. Og til å bidra til at
Europa kommer seg gjennom krisen uten varige mén.

430

For det andre: Selv om vår sikkerhet er globalt betinget er det avgjørende at vi
har et tydelig fokus hjemme - i våre nærområder.

Vi tar konsekvensene av at vi har reelle sikkerhetsbehov knyttet til vårt
435 landterritorium og sjøterritorium og våre havområder omkring. Her har vi
suverene rettigheter og jurisdiksjon. Norge er en havnasjon, med seks ganger
mer hav og sokkel enn land. Det gir muligheter og det gir ansvar.

Å verne om Norges sikkerhet og suverenitet er vår første og mest grunnleggende
440 prioritering. Det meste vi gjør handler dypest sett om dette, også når vi er
engasjert langt fra Norges kyster.

Vi grenser til Polhavet hvor interesser i og utenfor regionen i økende grad gjør
seg gjeldende. De norske havområdene rommer verdifulle og strategiske
445 ressurser. Vi har et ansvar for miljø, for søk og redning og for alminnelig orden.
Derfor må vi ha en moderne marine og moderne fly. Som kan dekke havene.

I Russland har vi en stat som er opptatt av å markere seg og bli respektert som
stormakt. Kort vei fra grensen i nord har Norge fortsatt en strategisk militærbase
450 som nabo.

En helhetlig, ansvarlig politikk i dette bildet krever både at vi har orden i vårt
eget hus - og en bevissthet om at vi ikke er alene. Vi trenger kunnskap, forsvar,
allierte og partnere.

455

Tidligere - for 20-30 år siden - handlet det for oss om å være forberedt på å møte
én stor militær trussel. Vi har ikke identifisert én slik trussel i dag. I vår tid
handler det om - som jeg har nevnt - å møte et sett risikofaktorer bestående av

460 ressursforvaltning, klima, miljø, sjøtransport, migrasjon, grenseoverskridende kriminalitet, ulykker av ulike slag - og søk og redning.

Håndtering av et komplekst risikobilde handler også om nærvær og militær øvelsesvirksomhet. Artikkel 5, kjernen i det kollektive selvforsvaret som
465 uttrykker at sikkerheten er udelelig, er Natos akse. Og betydningen av dette prinsippet er fortsatt helt sentralt i norsk sikkerhetspolitikk.

Dette fordrer et moderne, balansert og troverdig nasjonalt forsvar. Ikke rettet mot noen, men innrettet for vår sikkerhet. Regjeringen har systematisk og med
470 gjennomføringsvilje prioritert omstillinger av Forsvaret og nødvendige investeringer i nye kapasiteter. Det norske forsvarsbudsjettet er robust og vil forbli det.

Den nye langtidsmeldingen om Forsvaret reflekterer dette. Styrking av evnen til
475 å utgjøre en krigs- og konfliktforebyggende terskel er en hovedprioritet. Det handler om å videreutvikle Forsvarets samlede kapasiteter, se militær evne i et helhetlig bilde, både nasjonalt og opp mot de ressurser som ligger i Nato-samarbeidet.

480 Hovedoppgaven for Forsvaret er å trygge vår sikkerhet, være vår "brannforsikring". Og da er evne til å stå mot tradisjonelle symmetriske trusler er en viktig del. Ja, vi skal ha øyne for nye sikkerhetsutfordringer, men det betyr ikke at vi "nuller ut" andre.

485 En forutsetning for at Natos forsterkningsrolle i våre nærområder skal være troverdig, er at vi selv bidrar aktivt til forsvaret av egne områder og til å ivareta egne interesser. Langtidsplanen tar dette hensynet og underbygger både utenriks- og sikkerhetspolitikken.

490 Med utviklingen i nord tydeliggjøres ikke bare at Norge er en havnasjon. Vi er også en arktisk nasjon, vår sikkerhetspolitikk skal bidra til sikkerhet og stabilitet i et område som opplever økende internasjonal oppmerksomhet.

Her har vi både sikkerhetspolitisk og en bredere utenrikspolitisk verktøykasse.
495 Hva er viktig for oss her, jo - la meg kort nevne:

- Medlemsstatene i Arktisk råd har utviklet et godt samarbeid av både politisk og

praktisk betydning, f.eks. innen søk og redning. Vi har fått forsterket bilateralt og flernasjonalt samarbeid i nord.

- Det er enighet om havrettens betydning i Arktis. Polhavstatenes ministererklæring fra Ilulissat på Grønland i 2008 slår fast at havretten gjelder i Polhavet og at eventuelle tvister skal løses på fredelig måte.

- Vår avtale med Russland om delelinjen er et eksempel på dette. Den har stor praktisk betydning for å utvikle samarbeidet med Russland. Samtidig er den et viktig bidrag til forutsigbarhet og stabilitet i nord. Altså sikkerhetspolitikk.

- Og vi har et regionalt forum som Barentsrådet - med norsk formannskap frem til høsten 2013 - som i over tjue år har bidratt til tett, praktisk samarbeid på mange plan - folk til folk, regionalt og nasjonalt.

Poenget mitt er dette: Nordområdene er i dag preget av dialog og samarbeid, ikke av konfrontasjon og militær spenning. "High North - Low Tension", har jeg kalt det. Vi kan ikke si det samme om alle andre steder i verden hvor det er store ressurser i havet og under havbunnen.

For det tredje: Det nordiske identitetsfellesskapet - som gir et stort samarbeidspotensial, ikke minst i nærområdene, også i et moderne sikkerhetspolitisk perspektiv. Det handler geografisk og kulturell nærhet og dype felles interesser.

I 2011 ble de nordiske utenriksministrene enige om en solidaritetserklæring som en politisk overbygning for at vi skal bistå hvis et nordisk land skulle bli rammet av katastrofer, digitale angrep og terror. Den er historisk.

De siste årene har det for alvor løsnet i samarbeidet om nordisk forsvars- og sikkerhetspolitikk. Stoltenberg-rapportens forslag syntes å gå for langt da de ble lansert, men nå ser vi hvilken katalysator denne har vært; vi er i gang med å gjennomføre de fleste av forslagene.

De historiske og institusjonelle hindringene mellom de nordiske lands ulike forankring har mistet sin relevans. Den gamle nordiske "kaldkrigsbalansen" er erstattet av en ny likevekt.

Nå samarbeides det på kryss og tvers av sikkerhetspolitisk forankring i Nato og EU. Sammen bidrar vi til at Nato og EU supplerer og styrker hverandre. Resultatet er økt sikkerhet.

Vi samarbeider om felles materiell og har felles øvelser i Norden,
540 Barentsregionen og gjennom Nato. Det er naturlig med felles utvikling og
innkjøp, ja de siste store materiellanskaffelsene i Norge, Sverige og Finland
binder landene tettere sammen. Det er naturlig med samøving av norske,
svenske og finske jagerfly på Nordkalotten - noe som har gitt oss noe som
begynner å ligne på en felles kapabilitet.

545 I Norden samarbeider vi like gjerne tre land som fem - eller to eller fire. Norden
er et sikkerhetspolitisk nav i Nord-Europa - og danner et eksempel.

Og vi besøker, øver og samvirker med vår russiske naboer, med stadig flere
550 militære kontakter - med fokus nettopp på det vi begge oppfatter som
risikofaktorer.

For det fjerde - Norges sikkerhetspolitiske ankerfeste: Nato, en militærpolitisk
allianse også for det 21. århundre.

555 Nato har gjennomgått store endringer de siste tjue år. Men alliansen har
demonstrert sin fortsatte relevans. Artikkel 5 om kollektiv sikkerhet er og blir
vår sikkerhetsgaranti, og likeså er den transatlantiske dimensjonen uvurderlig.

560 Gjennom vårt nærområdeinitiativ i Nato har vi bidratt til å bringe
sikkerhetspolitikken hjem, til våre nærområder. Og vi har minnet om at midt i
en tid av globale utfordringer skal alliansen ha sin kjernerelevans her, knyttet til
statenes sikkerhet og opplevelse av sikkerhet, hos seg.

565 Natos nye strategiske konsept - vedtatt under toppmøtet i Lisboa i 2010 - har
bidratt til å bekrefte denne tilnærmingen. Vi har med andre ord lyktes i å justere
kursen i Nato. Toppmøtet i Chicago vil i stor grad handle om nettopp det - det
fremtidige Nato, hvordan alliansen skal ivareta sine kjerneoppgaver.

570 Etter over ti års engasjement i Afghanistan er en viktig erfaring at militærmakt
alene ikke løser politiske og sosiale utfordringer. Nå er vi inne i ny fase i vårt
engasjement. Vi skal avvikle på en ryddig og koordinert måte i Afghanistan,
samtidig som afghanerne tar over mer av ansvaret selv.

575 Så skal vi ser fremover, mot en tid da Afghanistan ikke lenger er

hovedaktiviteten og dominerende for oppmerksomheten i Nato. Det er nødvendig.

580 I mine ungdomsår var Nato utelukkende fokusert på Nato-området; alt snakk om "out of area" var kontroversielt. Så, etter 1990, var det som om Nato enten måtte gå "out of area" eller "out of business". Afghanistan viste at "langt borte" ikke nødvendigvis er "out of area", sikkerhetsmessig, for truslene mot regional og global sikkerhet var reelle, det har FNs sikkerhetsråd slått fast.

585

Men nå er det viktig at Nato viser sin relevans i kjerneområdet, at våre militære kjenner og får trent på sine kjerneoppgaver, og at nye generasjoner opplever at Nato er relevant for deres sikkerhet.

590 Det er det transatlantiske kollektivet - alliansesolidariteten - som holder oss sammen. Det er der vår sikkerhet ligger. Den økonomiske krisen i Europa endrer ikke dette.

595 Solidaritet betyr ikke at alle medlemsstater gjør like mye hver gang. Det avgjørende er at alliansen står samlet bak sine beslutninger og i gjennomføringen av dem.

Jevnlig hører vi spørsmålet om USA er i ferd med å vende oppmerksomheten bort fra Europa og det transatlantiske. Jeg har hørt det så lenge jeg har fulgt med i politikken. Jo, USA har fokus andre steder, og USA bør ha det. Europa kan 600 ikke bare ta det for gitt at amerikansk engasjement er uforanderlig. Men jeg tror fortsatt at fellesinteressene er mange - og for å gjenta: både prinsipielt og sikkerhetspolitisk.

605 Nato er også viktig i nordområdene. Dette er ikke noe nytt, for nord er et av Natos nærområder på samme måte som Middelhavet. Det gir oss ryggdekning i en region av økende strategisk betydning. Nato-land øver i Nord-Norge og Nato er en integrert del av vår ivaretagelse av suverenitet. Alliansen må kjenne også denne regionen for å fylle sitt mandat og funksjoner.

610

For det femte: Noen flere ord i denne sammenheng om Russland.

Russland er i dag ikke en trussel for verken Norge eller Nato. Men Russland forblir viktig for norsk sikkerhetspolitikk.

Vi har et godt naboskap med Russland. Samarbeidet er bredt og i stadig utvikling. Det ligger mye god sikkerhetspolitikk i dette. Mange kan lære mye av det vi har fått til med Russland. Vi bygger et naboskap. Jeg vil kalle det
620 normalisering.

Det økende militære samarbeidet i nord mellom Norge og Russland er også verdifullt. Vi følger naturligvis nøye med, for å ha et godt bilde av utviklingen.

625 Forhandlingene om delelinjeavtalen - som avklarte et stort og viktig utestående spørsmål og åpner for nytt samarbeid - viste den fundamentale betydningen av langsiktighet, fasthet og forutsigbarhet i vårt forhold til Russland. Og betydningen av tillit.

630 Samtidig følger vi Russland i landets utvikling, der demokratiet skal forankres, menneskerettighetenes respekteres og rettsstaten trygges. Det hefter spørsmål ved alle tre dimensjonene. Det russiske samfunnet har vist et nytt, sterkere og annerledes engasjement. Også der endrer sosiale medier karakteren til det politiske engasjementet. Folk sier fra på nye måter. De fortjener å bli hørt.

635 Russland er i en brytningstid og står foran betydelige utfordringer i årene fremover i moderniseringen av samfunnet. Landet må treffe viktige valg i sin utenrikspolitiske orientering. Konsekvensene av dette vil også påvirke oss.

640 Vi merker oss også Russlands mer offensive retorikk mot flere av sine naboer, som de baltiske stater, som mot Polen - med utplassering av raketter i Kaliningrad som et synlig uttrykk - og mot Georgia.

645 Georgia har truffet et grunnleggende valg om å orientere seg vestover, med medlemskap i både Nato og EU som mål. Et slikt kursvalg fortjener vår anerkjennelse og støtte. Også Russland må respektere dette. Vår egen historiske erfaring viser at det ikke er noen motsetning mellom et slikt kursvalg og å opprettholde et godt forhold til Russland.

650 Det sikkerhetspolitiske kartet ser annerledes ut fra Moskva enn fra Oslo. Perspektivet på dette er viktig; derfor er det utenrikspolitiske utsyn fra de to hovedstedene ulikt og det er forståelig. Dette har norske politikere forstått i årtier.

655

Likefullt registrerer vi til tider en ordbruk fra russisk side som er preget av en mentalitet vi burde ha lagt bak oss. Vi oppfatter det ikke som rettet mot Norge. Men som europeisk stat sier vi fra om at vi oppfatter det som feilaktig og unyttig. Det skaper unødvendig usikkerhet.

660

Russland er en viktig aktør i flere internasjonale sammenhenger - i Arktis, Iran, Midtøsten, Syria, Nord-Korea og i energispørsmål - og Russland er en vetomakt i FNs sikkerhetsråd.

665

Dette illustrerer at Russland må være en del av løsningen. Norsk politikk overfor Russland er engasjementspolitikk, både bilateralt og multilateralt.

For det sjette: Noen flere refleksjoner om Europa.

670

EU-medlemskapet gjør at våre nordiske naboland har mye av sin identitet knyttet til Europa. Norden er en sammensatt vev, fem land, innenfor og utenfor Nato, innenfor og utenfor EU, euro og ikke-euro - men alle deler av det indre marked og alle åpne for tettere samarbeid, også om moderne sikkerhetspolitikk. Det er bra.

675

Europa skal fortsatt vokse sammen. EU- og Nato-medlemskap for 10 nye land fra Sentral- og Øst-Europa var grunnleggende stabiliserende. Men mye gjenstår, for det er et strekk i EU-samarbeidet som setter mangt på prøve. Europa vil i mange år ha en rekke interne utfordringer å hankses med. Det kan prege EU og kontinentets evne til å se utover eget område, vilje og evne til å ta et større ansvar.

680

Finanskrisen som preger Europa utløser sosial uro og slår inn i politikken: Arbeidsledighet, frustrasjoner, økende sosiale forskjeller, polarisering, fremmedfrykt, anti-demokratisk ekstremisme.

685

Vi kan ikke utelukke at dette kan føre til større uro. Land som opplever at halvparten av ungdommen faller utenfor arbeidsmarkedet har en fundamental utfordring. Vi ser igjen hvor grunnleggende det er å holde økonomien i orden - for nær sagt all politikk, også sikkerhetspolitikken.

690

Alt dette er viktig for Norge. Vi er tjent med at det går bra i Europa, økonomisk

og politisk; derfor er europeisk krise dårlig nytt for Norge.

695

Vi bidrar til europeisk sikkerhet, som del av det indre markedet, med EØS-finansieringsmidler, et åpent arbeidsmarked, som Nato-alliert, og ikke minst, som viktig bidragsyter til europeisk energisikkerhet. Tony Blair sa i sin tid at energisikkerhet er like viktig som forsvarspolitik. Det setter den norske gassen i perspektiv, den norske vannkraften også. Ikke bare for dagens Europa, men for generasjoner fremover.

700

Igjen er stikkordet: Nordområdene!

705

Til slutt - og for det syvende - av ankerfester og virkemidler - og dette kunne like gjerne vært mitt første punkt i den sammenheng:

For et land som Norge er størst mulig gjennomslag for folkeretten av største betydning - også dette er sikkerhetspolitikk. Norge har vital interesse av at respekt for en internasjonal rettsorden styrkes og videreutvikles. Kanskje kan også dette kalles en form for førstelinjeforsvar.

710

Rett skal gå foran makt i internasjonale forbindelser. Det handler også om sikkerhet, forutsigbarhet og stabilitet i våre nærområder.

715

FN står da sentralt. Norge arbeider for å bevare FNs legitimitet og troverdighet, også i en tid der multilateral styring vil kunne bli utfordret både av nye aktører og andre verdier. I en global virkelighet preget av brytningstid og uforutsigbarhet trenger vi FN og multilaterale løsninger mer enn noensinne.

720

Fra norsk side har vi alltid vært en varm støttespiller for FNs rolle. Men en venn kommer også med konstruktiv kritikk. Noen er "FN-romantikere". Jeg heller til utsagnet fra en amerikansk senator som på 1950-tallet sa det omtrent slik: FN er ikke ment å ta oss til himmelen, men å hindre at vi ender i helvete!

725

Regjeringen arbeider nå med en melding til Stortinget som skal drøfte FNs rolle og norske interesser i lys av geopolitiske endringer og nye utfordringer. Norge er dessuten kandidat til en ikke-fast plass i FNs sikkerhetsråd 2021-2022. Det er en plass vi vil bruke aktivt.

730

Og i forlengelsen av omtalen av FN - verdensorganisasjonen - hører det hjemme

å gjenta kort og med fynd: vi må med fornyet kraft få til nye fremskritt for
kjernefysisk nedrustning. Dette ble "den glemte saken" etter den kalde krigen.
735 President Obama satte saken på dagsorden og USA og Russland inngikk en ny
Start-avtale. Nå må verden videre. Det er god sikkerhetspolitikk å streve mot
visjonen om en verden uten atomvåpen.

740 Sikkerhetspolitikken henter næring fra all annen politikk. Bunnplanken handler
om verdier. Om troen på at vi har noe å forsvare, noe å ivareta, noe å stå opp for.
Slik kong Haakon VII gjorde da han sa "nei", prinsipielt og sikkerhetspolitisk.
"Hel ved", som også Gunnar Sønsteby var laget av.

745 Derfor er Norges innsats for de universelle menneskerettighetene
sikkerhetspolitikk både i sin ytterste og mest egentlige forstand. Derfor er
motstandskraften og troen på demokratiet vi daglig hører fra ungdommen som
vitner i Oslo Tinghus om møte med grusomhetene 22. juli 2011 noe av vår aller
750 viktigste sikkerhetspolitiske kapital.

Og derfor er det så inspirerende å diskutere dette tema nettopp her - ved
Universitetet i Oslo, en livskraftig 200-åring!

755 **Kilde**
www.regjeringen.no

Emner
Sikkerhetspolitikk

760 **URI**
<https://www.virksommeord.no/tale/suverenitet-stabilitet-og-samarbeid>

765

770